

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Об'єднання незалежних держав у Європейський Союз та подальший розвиток спільного ринку викликали необхідність у забезпеченні гармонійного правового простору. Поширення так званих транскордонних спорів, тобто спорів між громадянами різних держав – членів ЄС, привели до певної конкуренції між цивільними процесуальними системами різних країн. Відмінності, які сформувалися впродовж розвитку цивільного процесу в межах національного законодавства, ставали перешкодами на шляху до доступного та ефективного правосуддя. [2]

Пошук нових шляхів зближення між цивільними процесуальними системами держав-членів з метою забезпечення спільного ринку та основоположних прав жителів ЄС привели до утворення European Civil Procedure, або цивільного процесу ЄС. Формування ефективного альтернативного механізму вирішення цивільних і комерційних справ на наднаціональному рівні є еволюційним кроком розвитку цивільного процесуального права. До сфери регулювання цивільного процесу ЄС потрапили тільки транскордонні спори, але в процесі підготовки основних законодавчих актів, а також проекту європейських регіональних правил цивільного судочинства (European Rules of Civil Procedure) активно дискутується питання про його поширення і на внутрішні спори. Важливе значення ці питання мають не тільки для держав – членів ЄС, а й для інших країн, які поділяють європейські цінності та виявляють свої євроінтеграційні прагнення. Бажаний вступ України до ЄС приведе до адаптації *acquis* і вимагатиме гармонізації цивільного процесу ЄС та України.

Європейська інтеграція є актуальним процесом політичного, юридичного, економічного, а також соціального та культурного зближення європейських держав. Наразі європейська інтеграція досягається переважно завдяки розширенню Європейського Союзу та Ради Європи. Можна цілком погодитись із запропонованою точкою зору – передусім з огляду на те, що із часу створення Європейського Економічного Співтовариства (далі – ЄЕС) було значно розширено економічні та інші відносини між громадянами різних держав – його членів, що привело до певної конкуренції цивільних процесуальних систем цих країн. Забезпечення ефективного режиму захисту цивільних прав жителів держав-членів цього союзу стало одним з основних завдань і породило стійку тенденцію до свідомого та сталого зближення європейських правових систем. При цьому ЄС є наднаціональною організацією, яка в процесі свого розвитку набула багатьох ознак і властивостей федеративної держави, але не стала і навряд чи стане новою супердержавою, як слушно зауважує І. В. Яковюк . Функціонування ЄС передбачає збереження суверенітету держав-членів, оскільки наднаціональна влада Союзу може існувати над державами лише за умови збереження самих держав з усіма притаманними їм атрибутами, а отже – надає необхідні підстави і можливості взаємовигідного перспективного співробітництва з іншими державами. Підписання Угоди про Асоціацію між Україною та ЄС є такою підставою для розширення та поглиблення взаємодії, зокрема й у сфері цивільного процесу як універсального механізму захисту прав.

Досконала правова система, особливо у сфері захисту прав, є основою стабільного економічного розвитку, тож потреба сформувати єдиний правовий простір виникла не випадково. Його створення набуло надзвичайно важливого значення, оскільки забезпечувало існування сталих економічних відносин між європейськими країнами, і стало невідворотним процесом, що супроводжує подальший розвиток Європейського Союзу.[1]

Законодавча діяльність Союзу привела до розбудови єдиного цивільного процесу ЄС і цей механізм істотно відрізняється від конвенційної системи захисту прав, що не забезпечила необхідного рівня розвитку єдиного правового простору в умовах спільного ринку ЄС. Саме завдяки гармонізації цивільного процесу було запроваджено ті єдині процедури, які дозволяють уникнути проблем різного національного регулювання цивільного судочинства. Гармонізація цивільного процесу як напрям його зближення здійснювалася з метою забезпечення жителів ЄС доступним судовим захистом. За допомогою цивільного процесу ЄС у справах, які мають транскордонний характер, забезпечується дотримання єдиних стандартів судового розгляду і вирішення, що дає змогу нівелювати відмінності різних процесуальних систем держав-членів, а також позбавляє жителів ЄС труднощів, пов'язаних з участю іноземців у цивільному процесі.

Передумовою гармонізації цивільного процесу стало утворення Європейського Союзу як об'єднання держав з різними процесуальними системами та розвиток внутрішнього ринку. Загальні засади гармонізації цивільного процесу знайшли своє відображення в європейському законодавстві, створюючи необхідне підґрунтя для розвитку єдиного механізму захисту прав жителів ЄС – цивільного процесу ЄС.

Цивільний процес ЄС став своєрідною відповіддю на запит європейського суспільства про необхідність створення ефективної системи судового захисту прав в умовах спільного ринку ЄС у межах його держав-членів. Важливу роль він відіграє і для захисту прав жителів ЄС у відносинах із громадянами інших держав – не членів ЄС, оскільки вони можуть виступати потенційними учасниками цивільного процесу ЄС.

Процеси становлення цивільного процесу ЄС, або European Civil Procedure, а також його інститути, останнім часом викликають істотний науковий інтерес. За останні роки було опубліковано чимало робіт видатних сучасних науковців. Це, передусім, М. Сторм, який очолював робочу групу з гармонізації цивільного процесу в ЄС, члени його групи, а також представники європейських наукових шкіл цивільного процесу – К. Ван Рее, П. Готтвальд, К. Крамер, Ж. Норман, Е. Сільвестрі, А. Стадлер, Е. Сторскрабб, М. Фреденталь та ін. При цьому сутність цивільного процесу ЄС залишається дискусійним питанням. У вітчизняній науковій літературі явище цивільного процесу ЄС системно й комплексно не досліджувалося.

Важливість запровадження у всіх державах – членах ЄС єдиних підходів саме до виконання судових рішень зумовлена, передусім, його значенням для забезпечення реального захисту прав. Одним із надбань кодифікаційного періоду розвитку цивільного процесуального законодавства стало запровадження особливих механізмів визнання та виконання судових рішень іноземних держав. Так, кожна держава забезпечила юридичну силу рішень своїх національних судів, при цьому певною мірою обмежуючи на власній території судову владу інших держав за допомогою процедури так званої екзекватури.

Поступове запровадження вільного обігу судових рішень у ЄС зумовило необхідність дотримання єдиних стандартів судового розгляду справ транскордонного характеру, – передусім, з огляду на те, що судові рішення є результатом розгляду справи. Таким чином, ухвалення Регламенту № 1215/2012 відіграло надзвичайно важливу роль для становлення цивільного процесу ЄС як цілісної системи судового захисту прав, зумовило запровадження єдиних процедур з розгляду та вирішення транскордонних справ у ЄС.[3]

Цивільний процес ЄС можна визначити як спрямовану на захист прав діяльність компетентного суду та учасників процесу з розгляду й вирішення цивільних та комерційних справ транскордонного характеру.

Серед визначальних ознак цивільного процесу ЄС варто виділити автономність, комплексність, взаєзпов'язаність із системами національного процесуального законодавства, альтернативний характер процедур.

До фундаментальних принципів цивільного процесу ЄС слід віднести: принцип пріоритетності положень загальноєвропейських процедур над положеннями національного процесуального законодавства, що зумовлює необхідність узгодження останнього з вимогами наднаціонального законодавства; принцип автономності загальноєвропейських процедур, відповідно до якого провадження у транскордонних справах із часу їх запровадження має відбуватися в передбаченому законодавством ЄС порядку; принцип обмеженого оскарження судових рішень.

Місце цивільного процесу ЄС визначено за допомогою його основної характеризуючої ознаки – транскордонного елемента, що є різновидом іноземного елемента, тож він виступає невід'ємним складником міжнародного приватного права, застосовується тільки до справ транскордонного характеру, тоді як норми національного процесуального законодавства держав-членів поширюються тільки на ті відносини, які не врегульовані положеннями цивільного процесу ЄС. Інституційну систему цивільного процесу ЄС становлять: 1) провадження з вирішення дрібних спорів; 2) провадження з видачі Європейського судового наказу про сплату; 3) провадження з забезпечення позовних вимог; 4) провадження з видачі Європейського виконавчого листа. Порядок видачі Європейського судового наказу про сплату можна визначити як урегульоване положеннями європейського законодавства спрощене провадження з розгляду і вирішення цивільних і комерційних справ, що містять грошові вимоги транскордонного характеру, рішення якого не вимагає додаткових процедур визнання та може бути виконано в будь-якій державі – члені ЄС.[4]

Загальноєвропейський порядок вирішення дрібних спорів можна визначити як урегульоване положеннями європейського законодавства спрощення провадження з розгляду й вирішення цивільних і комерційних справах транскордонного характеру, загальна вартість вимог в яких не перевищує встановленої законом межі, рішення якого не вимагає додаткових процедур визнання та може бути виконано в будь-якій державі – члені ЄС.

Порядок видачі Європейського виконавчого листа щодо незаперечних вимог можна визначити як урегульоване положеннями європейського законодавства провадження з сертифікації судових рішень у цивільних і комерційних справах транскордонного характеру, предметом яких є вимоги безспірного або незаперечного характеру, що не потребує додаткових процедур визнання та підлягає виконанню в будь-якій державі – члені ЄС. Порядок забезпечення позовних вимог шляхом видачі Європейського наказу про забезпечення грошових коштів на банківських рахунках є одним з проваджень цивільного процесу ЄС, що регулює відносини з забезпечення реального виконання судового рішення шляхом накладення заборони на зняття або переведення грошових коштів на банківських рахунках боржника і застосовується у справах транскордонного характеру. [5]

Розгляд цивільних і комерційних справ транскордонного характеру забезпечується за допомогою розгалуженої системи альтернативних способів вирішення спорів, а також онлайн способів вирішення спорів. Допоміжними інститутами цивільного процесу ЄС є: х інститут надання правової допомоги в транскордонних справах; х вручення судових та позасудових документів; х отримання доказів. За їх допомогою забезпечується системність і комплексність цивільного процесу ЄС як єдиної альтернативної національному форми судового захисту прав учасників транскордонних відносин.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конвенція про вручення за кордоном судових та позасудових документів у цивільних справах або комерційних справах [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_890.
2. Комаров В. В. Цивільний процес у глобальному контексті / В. В. Комаров // Право України. – 2011. – № 10. – С. 29.
3. Цірат Г. А. Досвід міжнародно-правової уніфікації в сфері міжнародного цивільного процесу. Гаазькі конвенції / Г. А. Цірат // Вісн. Акад. адвокатури України. – 2011. – № 2 (21). – С. 175–181. – С. 176; Попко В. В. Уніфікація норм міжнародного приватного права в рамках Гаазької конференції : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / В. В. Попко ; КНУ ім. Тараса Шевченка. – Київ, 2006. – 18 с
4. І. О. ІЗАРОВА ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ /Монографія/Київ,2015
5. Ізарова І. О. Зближення та гармонізація як основні тенденції розвитку цивільного процесуального права / І. О. Ізарова // Часопис Київського університету права : укр. наук.-теор. часопис. – 2014. – № 2. – С. 182–187.

М. О. Німак
к.ю.н., асистент кафедри ЦПП

ЗАХИСТ НОТАРІУСОМ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ ОСІБ

Реформа нотаріату, яка триває уже понад десять років, дала чимало позитивних результатів. Зокрема, перелік нотаріальних дій доповнено новими діями; а також відбулося суттєве розширення компетенції нотаріусів у сфері захисту прав та інтересів громадян та юридичних осіб, а саме нотаріуси стали ще й державними реєстраторами, суб'єктами первинного фінансового моніторингу тощо.

Можливість вирішення нотаріусом багатьох цивільних справ значно знижує кількість спорів, які розглядаються в судовому порядку, що сприяє розвантаженню судів, та й звернення до нотаріуса для громадян є доступнішим, ніж звернення до суду.

Відповідно до ст. 5 Закону України «Про нотаріат» від 02 вересня 1993 року захист прав та інтересів осіб є одним із основних завдань нотаріуса [1].

Захист нотаріусом прав та інтересів громадян полягає у тому, що ця посадова особа при вчиненні нотаріальної дії безпосередньо роз'яснює громадянам їх права та обов'язки, наслідки